

miş bir yapılarını da ortaya koymaktadır. Ayrıca bu tarihî ve mimari değere sahip eserin tam ve doğru rölevesiyle restorasyonunun hatasız şekilde yapılmasının gerekli olduğu kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 24; Basri Konyar, *Dişarbekir Yıllığı*, Ankara 1936, III, 267; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 51-52; İv. XXVIII-XXIX, rs. 28, 1-5 (köprü ve kitâbelerin fotoğrafları ile); a.mlf., "Dişarbakır Kuzeyi: Devegeçidi Suyu Köprüsü", *STY*, III (1969-70), s. 287-290; Ara Altun, *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul 1978, s. 208-210; Gülgün Tunç, *Taş Köprülerimiz*, Ankara 1978, s. 66-67 (köprünün rölevesi ile); Şevket Beysanoğlu, *Anıtları ve Kitâbeleri ile Dişarbakır Tarihi*, Ankara 1987, I, 348-350; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 128-132; M. Mercan, "785 Yıllık Tarihi Bir Köprü Bulundu", *Cumhuriyet*, İstanbul 12 Haziran 1970; [Adil Tekin], "Karayolları Genel Müdürlüğü Devegeçidi Üzerindeki Tarihi Artuklu Köprüsünü Onarmaya Başladı", *Kara-Amid Dergisi* (VIII), II, Ekim 1972, s. 140-144.

SEMAVİ EYİÇE

DEVELİ ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

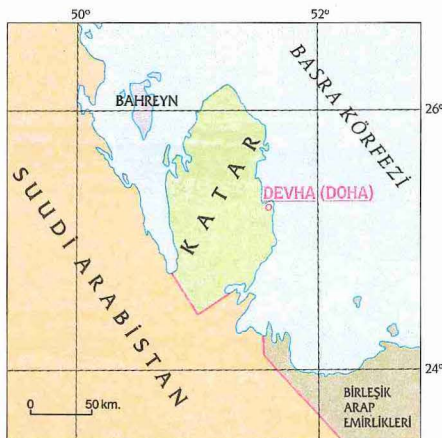
DEVHA

(الدوحة)

Katar'ın başşehri.

Katar yarımadasının doğusunda, batıya doğru uzanan 5 kilometrelik sahilin sığ bir koyunda yer alan eski balıkçı köyü Bid'a'nın bulunduğu yerde kurulmuştur. XIX. yüzyılın başlarında Bahreyn'e

Devha

Devha'dan
bir görünüş -
Katar

bağlı olan Devha'nın (Doha) bu yüzyıldan önceye ait tarihiyle ilgili bilgiler yok denince kadar azdır. XVI. yüzyılda Bağdat (1534) ve Basra'nın (1538) fethinden sonra Basra Körfezi'nin batısındaki bölgelerin Osmanlı topraklarına katılmasıyla Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Bahreyn emiri Devha'ya karşılık Necid hâkimi Su-üdiler'e vergi ödüyordu. Katar'daki Müsellem kabilesi Bahreyn emirine vergi ödemeyi durdurunca Bahreynliler Katar'a iki saldırı düzenlediler ve Devha'nın içinde bulunduğu bölgeyi yağmaladılar. 1867'de de Bahreyn ve Ebüzabî emirlerinin Devha üzerine başlattıkları saldırıda bölge halkını zor durumda bıraktılar. Bu sırada Katar Şeyhi Muhammed b. Sâni'nin bölgede idareyi ele geçirmesinden sonra Bahreyn ile ilişkiler kesildi.

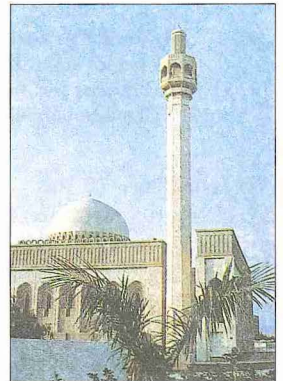
Osmanlı Devleti'nin Bağdat valisi olan Midhat Paşa'nın 1871'de Necid ve Lahsâ bölgesindeki reformları sırasında Katar yeniden Osmanlı yönetimi altına alındı ve Basra vilâyetine bağlı Necid sancağının bir kazası olarak teşkilâtlandırıldı; Devha da kaza merkezi oldu. 1872'de Osmanlılar Devha'ya 100 asker ile çeşitli ateşli silâhlardan oluşan bir kuvvet gönderdiler ve burada bir karargâh kurdular. 1893'te Osmanlı yöneticileriyle anlaşmazlığa düşen Katar kaymakamı Câsim Âl-i Sâni'nin isyanı üzerine Devha'daki askerî birlik zor durumda kaldıysa da Osmanlı gemilerinin şehri topa tutması üzerine isyan bastırıldı; bölgede yeniden hâkimiyet sağlanmasıyla Devha'nın önemi daha da arttı. XIX. yüzyılın sonlarında Devha'da biri burada büyük bir cami yaptıran Şeyh Câsim'e, diğeri oğlu Abdullah'a ait iki kale bulunuyordu. Şehrin etrafı surlarla çevriliydi ve özellikle son derece muhafazalı olan limanı stratejik öneme sahipti. 1900'lerde şehrin, 3 kilometrelik bir sahil şeri-

dine yayılmış yaklaşık 12.000 nüfuslu bir inci avcılığı limanı olduğu bilinmektedir.

1916'da Katar Şeyhi Abdullah Âl-i Sâni ile İngiltere arasında imzalanan himaye anlaşmasının arkasından İngilizler Devha'da resmî bir temsilci bulundurmaya başladılar. Devha, 1971'de Katar'ın bağımsızlığını ilân etmesinden sonra yeni devletin başşehri oldu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Katar'da petrol yataklarının keşfiyle gelişen ülke ekonomisi sayesinde başşehrin modernleşmesi gerçekleştirildi. Bu maksatla yeni yerleşim alanları, çeşitli ticaret merkezleri ve deniz suyunu arıtma tesisleri kuruldu. 1970'ten sonra nüfusta görülen artış sonucunda (1986'da 217.294) şehir banliyölere doğru gelişti ve kuzeybatıda Medînetü Halîfe, kuzey sahil kesiminde de Medînetü Şimâl ve Hor gibi modern yerleşim merkezleri oluştu.

Başşehir olması dolayısıyla diplomatik misyonların da bulunduğu ülkenin ticaret merkezi Devha bankaların, devlet kuruluşlarının, büyük şirket merkezlerinin, basın ve yayın kuruluşları ile yurt içi, yurt dışı ulaşımın toplandığı bir şehirdir. Petrolden sonra Katar'ın en büyük zenginlik kaynağı olan doğal gaz da çıktığı Duhan bölgesinden borularla buraya getirilir.

Devha'da
Ömer
b. Hattâb
Cami -
Katar

BİBLİYOGRAFYA :

Delilü'l-Halıc (Tarih), III, 1248-1266; Cemâleddin Zekeriyâ Kâsim, *el-Halıcü'l-'Arabî (1840-1914)*, Kahire 1966, s. 232, 236, 237, 240, 249; G. R. H. Wright, *The Old Amiri Palace Doha, Qatar*, Qatar 1975; R. Said Zahlan, *The Creation of Qatar*, London 1979; A. Montigny-Kozłowska, "Histoire et Changements Sociaux au Qatar", *La Péninsule Arabique d'Aujourd'hui*, Paris 1982, s. 505-510; İdris Bostan, "The 1893 Uprising in Qatar and Sheikh Al Sâni's Letter to Abdülhamid II", *Studies on Turkish-Arab Relations*, İstanbul 1987, II, 81-88; *The Middle East* (nşr. Michael Adams), New York 1988, s. 101-107; R. L. Headley, "al-Dawha", *EI*² (İng.), II, 177.

İDRİS BOSTAN

DEVHATÜ'İ-KÜTTÂB

(دوحة الكتاب)

Nefeszâde İbrâhim'in hattatların hayatına dair *Gülzâr-ı Savâb* adlı eserine Suyolcuzâde Mehmed Necib (ö. 1171/1757) tarafından yazılan zeyil (bk. SUYOLCUZÂDE MEHMED NECİB).

DEVHATÜ'İ-MEŞÂYİH

(دوحة المشايخ)

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi'nin (ö. 1787) Osmanlı şeyhülislâmılarına dair biyografik eseri.

Osmanlılar'da Taşkôprizâde'nin eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye'sinden sonra biyografik eserler telifi bir gelenek haline gelmiştir. Bunlar için tabakat, vefeyât, terâcim vb. yanında "ulu ağaç" anlamına gelen *devha* kelimesi de kullanılmıştır. Daha önce Osmanlı şeyhülislâmıların hal tercümelelerine tezkirelerle eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye ve zeyillerinde dağınık bir şekilde yer verilmişse de bu konuda yazılan ilk müstakil Türkçe eser, asıl adı *Devha-i Meşâyih-i Kibâr* olan *Devhatü'l-meşâyih*'tir.

Müstakimzâde eserinde, ilk Osmanlı şeyhülislâmı kabul edilen Molla Fenârî'den (ö. 1431) Şeyhülislâm Feyzullahefendizâde Mustafa Efendi'ye (ö. 1745) kadar ilk altmış üç şeyhülislâmın biyografilerini vermiştir. Müellif daha sonra eserine iki defa zeyil yazmıştır. Birinci zeyil, 64. şeyhülislâm Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'den (ö. 1748) 76. şeyhülislâm Ebûbekirefendizâde Ahmed Efendi'ye kadar on üç, ikincisi 77. şeyhülislâm Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi'den 88. şeyhülislâm Müftizâde Ahmed Efendi'ye ka-

dar on iki şeyhülislâmın biyografilerini ihtiva etmektedir. Müstakimzâde, önceki şeyhülislâmın biyografileri için eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye ve zeyillerinden faydalanmış, çok daha geniş yer ayırdığı çağdaş şeyhülislâmın için kendi müşahede ve çalışmalarına dayanmıştır.

Devhatü'l-Meşâyih'in İstanbul kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır. Yazmaların kenarında, şeyhülislâmın çoğunun müderrislik, kadılık, kazaskerlik, şeyhülislâmlık görevlerine gelmesiyle ilgili olarak düşürülmüş yüzlerce tarih beyti yer almaktadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 1878) kayıtlı *Devhatü'l-meşâyih*'in kenarında Şeyhülislâm Molla Fenârî, Ebüssuûd, Çivizâde, Müeyyedzâde Abdülkadir, Bostanzâde Mehmed, Ebûlmevâmin Mustafa, Zekeriyâzâde Yahyâ, Ahîzâde Hüseyin, Muîd Ahmed, Bahâî Mehmed, Bolevî Mustafa, Esîrî Mehmed, Debbağzâde Mehmed ve Mirzazâde ailelerinin bazan ayrıntılı, bazan kısa şecereleri de verilmiştir.

Zeyilleri. Çok beğenildiği anlaşılan esere geleneğe uygun olarak peş peşe zeyiller yazılmıştır. Ayıntâbî Mehmed Münîb Efendi'nin (ö. 1823) bu esere iki zeyil vardır. Birinci zeyil, 89. şeyhülislâm Mekî Mehmed Efendi'den 93. şeyhülislâm Mustafa Âşir Efendi'ye kadar gelmektedir. Mustafa Âşir Efendi'nin birinci zeyilde verilen biyografisinin bir kısmı ikinci zeyilin başında tamamlanmış ve

ikinci zeyil 95. şeyhülislâm Sâlihzâde Ahmed Esad Efendi ile son bulmuştur.

Süleyman Fâik Efendi (ö. 1838) Ayıntâbî'nin zeylini devam ettirmiş, 96. şeyhülislâm Şerifzâde Atâullah Efendi'den 104. şeyhülislâm Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi'ye kadar yedi şeyhülislâmın biyografisini kaleme almıştır. Esere başka bir zeyil yazan Mektûbizâde Abdülâziz Efendi ise (ö. 1279/1862-63) Süleyman Fâik Efendi'nin zeylini yetersiz ve yanlış bulduğu için yeniden zeyil yazmak ihtiyacını duyduğunu eserin başında belirtmektedir.

Devhatü'l-meşâyih ve zeyillerine ait bazı yazmalarda yer yer takrizler ve eser hakkında manzum olarak düşürülmüş tarihler de bulunmaktadır.

Ahmed Rifat Efendi (ö. 1876), Müstakimzâde'nin eserinden ve zeyillerinden faydalanarak sonuna da kendisi birkaç biyografi ekleyip baştan 108. şeyhülislâm Âtrîzâde Hüsâmeddin Efendi'ye (ö. 1871) kadar olan şeyhülislâmın hayatını yeniden kaleme almış ve eserini *Devhatü'l-meşâyih maa zeyl* (İstanbul, ts., taşbaskı) adıyla yayımlamıştır. Rifat Efendi dîbâcede sadece Müstakimzâde ile Ayıntâbî'nin adlarını zikretmekte, diğer zeyil sahiplerinden bahsetmemektedir. Burada ayrıca eserini eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye tercümesinden ve diğer tarihlerden faydalanarak yazdığını belirtmektedir. Rifat Efendi asıl olarak Müstakimzâde'den istifade etmekle birlikte üslûbunu oldukça hafifletmiş ve biyogra-

Devhatü'l-meşâyih'in ilk sayfası ile hâşiyesinde secere bulunan bir sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 1878, vr. 1^a, 11^b)

